

Секцыя 4. СУЧАСНЫЯ ТЭНДЭНЦЫІ Ў МЕТОДЫЦЫ ВЫКЛАДАННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ І ЛІТАРАТУРЫ

УДК 811.161.3'243(045)

В. У. Барысенка (Мінск)

НАЦЫЯНАЛЬНА АБУМОЎЛЕННЯ АСАБЛІВАСЦІ ПАДРУЧНІКА ПА АЎДЫЯВАННІ ДЛЯ КІТАЙСКІХ НАВУЧЭНЦАЎ

На працягу апошніх 30 гадоў Кітай праводзіць палітыку рэформаў і адкрытасці, у выніку чаго дадзеная краіна пачала займаць лідзіруючыя пазіцыі ў розных галінах сусветнай вытворчасці. Кітай надае вялікае значэнне адукацыі насельніцтва. Ва ўніверсітэтах працуюць замежныя спецыялісты па замежных мовах. Колькасць моў, якія выкладаюцца ва ўніверсітэтах, з'яўляецца адным з паказчыкаў прэстыжу ВНУ. Ёсць універсітэты замежных моў, у якіх студэнты навучаюцца на больш чым 100 моўных спецыяльнасцях. Вывучэнне англійскай і рускай мовы традыцыйна вельмі папулярна. Рускую мову выкладаюць у больш чым 120 ВНУ. Але колькасць моў навучання пастаянна пашыраецца (польская, чэшская, венгерская, румынская, украінская і беларуская). У кастрычніку 2017 года адбыўся чарговы з'езд Камуністычнай партыі Кітая, на якім была зацверджана стратэгічная праграма развіцця краіны «Адзін пояс – адзін шлях». Гэтая канцэпцыя вызначае сучасную замежную палітыку дзяржавы. «Новы шаўковы шлях» аб'ядноўвае краіны Цэнтральнай Азіі, Каўказа і Усходняй Еўропы. У сувязі з гэтым Беларусь разглядаецца як стратэгічны еўрапейскі партнёр, і таваразварот паміж краінамі пастаянна расце. Беларуска-кітайскія адносіны характарызуюцца высокай дынамікай развіцця і актыўнымі сувязямі на ўсіх узроўнях. Можна сказаць, што кантакты паміж дзвюма краінамі вызначаюцца роўнасцю і партнёрствам. У Кітаі ўжо ёсць помнікі класікам беларускай літаратуры – Янку Купалу і Якубу Коласу. Адзін за адным адкрываюцца цэнтры вывучэння Беларусі ў Кітаі, а кітайскія студэнты вучацца ў беларускіх ВНУ. 2019 год быў абвешчаны годам адукацыі Рэспублікі Беларусь у Кітайскай Народнай Рэспубліцы. Зразумела, што кітайскія перакладчыкі-русісты працуюць у Беларусі, але для адэкватных міжнародных стасункаў патрэбныя менавіта беларусісты, якія ведаюць нацыянальную спецыфіку.

Вывучэнне любой замежнай мовы сёння немагчыма без сучаснага вучэбна-метадычнага комплексу. Такім чынам, велізарнай праблемай з'яўляецца адсутнасць навучальных дапаможнікаў, граматычных даведнікаў, навучальных аўдыё- і відэаматэрыялаў для студэнтаў універсітэтаў КНР, якія навучаюцца на спецыяльнасці «Беларуская мова» або асвойваюць беларускую мову ў якасці спецыялізацыі. Натуральна, што выкладанне беларускай мовы як замежнай (у далейшым – БМЗ) у Беларусі і за мяжой мае свае асаблівасці. У Беларусі ёсць адукацыйны (лінгвістычны, культурны, краязнаўчы) патэнцыял навакольнага асяроддзя. За межамі Беларусі, у Кітаі, усё гэта адсутнічае. Студэнты з'яўляюцца прадстаўнікамі асобнай этнічнай, моўнай і культурнай супольнасці. На першы план выходзяць нават не праблемы дыдактычнай тэорыі, а забеспячэнне міжкультурнай камунікацыі і ўзаемадзеяння ў асяроддзі замежнай мовы. Такім чынам, ідзе размова пра нацыянальна арыентаваны вучэбна-метадычны комплекс. Вопыту стварэння падобнага выдання ні ў Беларусі, ні ў Кітаі пакуль няма.

Вучэбны дапаможнік па аўдыяванні павінен уяўляць сабой частку вучэбна-метадычнага комплексу па беларускай мове для кітайскіх студэнтаў. Мэта выдання – навучанне разуменню беларускага маўлення на слых. Навучанне аўдыяванню замежнікаў – адна са складаных і актуальных праблем у выкладанні замежных моў. Гэты аспект мае на ўвазе наяўнасць і развіццё спецыфічных псіхалагічных механізмаў: кароткачасовай памяці, накіраванасці ўвагі, імавернага прагназавання. У цяперашні час гэты від маўленчай дзейнасці вылучаецца як самастойны, бо асноўная задача выкладання замежнай мовы – выхад у камунікацыю. Без навыкаў успрымання мовы на слых камунікацыя ў натуральным асяроддзі будзе ўскладненай або немагчымай. Аўдыяванне – гэта таксама самастойны субтэст пры здачы сертыфікацыйнага тэсту любога ўзроўню. Разуменне вуснага маўлення ўяўляе сабой адну з перашкод, з якой сутыкаюцца кітайскія студэнты пры авалоданні беларускай мовай. Пры аўдыяванні фраза як адна з адзінак успрымання разумеецца не шляхам аналізу і наступнага сінтэзу складнікаў яе слоў, а ў выніку распазнання ўсіх інфарматыўных прыкмет. Сегментацыя сказа ажыццяўляецца дзякуючы інтанацыйнаму падзелу. Менавіта інтанацыя дазваляе раскрыць сэнс фразы, бо яна падзяляе фразу на семантычныя блокі. За інтанацыяй замацаваны такія моўныя функцыі, як камунікатыўная, сінтаксічная, лагічная, мадальная. А навучанне беларускай інтанацыі, асабліва пыталнай, уяўляе пэўную цяжкасць для кітайскіх студэнтаў.

Вучэбны дапаможнік па аўдыяванні павінен дапамагчы выпрацаваць у кітайскіх студэнтаў успрыманне слыхавых узораў беларускага маўлення: гукаў і гукаспалучэнняў, слоў і словазлучэнняў, узораў беларускай інтанацыі. Значыць, павінны быць распрацаваны практыкаванні, накіраваныя на развіццё фанематычнага слыху і памяці, на ўсталяванне сувязяў паміж гукавой і пісьмовай формай маўлення. Развіццю граматычных і лексічных навыкаў спрыяюць заданні на распазнаванне суадносін гукавога ладу і семантыкі, на распазнаванне граматычных формаў сказа на марфалагічным і сінтаксічным узроўні. Студэнты спачатку засвойваюць маўленчыя ўзоры, а потым замацоўваюць навык пераносу вывучаных структур у сітуацыю жывой камунікацыі.

Навучальны дапаможнік уяўляе сабой вучэбна-метадычны комплекс: кніга для студэнта (з функцыямі працоўнага сшытка) і кніга для выкладчыка. Абедзве кнігі складаюцца з некалькіх раўназначных тэматычных модуляў, накіраваных на агульнае валоданне беларускай мовай у якасці сродку зносін. Тэматыка модуляў традыцыйная, напрыклад: «Знаёмства», «Сям'я», «Вучоба», «Вольны час», «Дом», «Здароўе», «Святы», «Горад. Падарожжа». Пры выбары тэматыкі модуляў улічваюцца патрабаванні да маўленчай кампетэнцыі студэнтаў базавага ўзроўню, а таксама нацыянальныя асаблівасці кітайскай аўдыторыі. Студэнты павінны навучыцца вырашаць пэўныя камунікатыўныя задачы: у адпаведнасці з нормамі беларускага маўленняга этыкету ўступаць у камунікацыю, арыентавацца і рэалізоўваць свае асноўныя камунікатыўныя намеры ў розных сітуацыях зносін, напрыклад, у адміністрацыйных установах, у краме, банку, рэстаране, на вуліцах горада, у транспарце, паліклініцы і г.д. Студэнты павінны ўмець ажыццяўляць маўленчыя зносіны ў вуснай і пісьмовай формах у рамках актуальных для дадзеных узроўняў валодання БМЗ тэм, напрыклад, біяграфія, сям'я, вучоба, праца, лад жыцця, вольны час, геаграфія, культура, гісторыя і г. д. Навучэнцы авалодваюць уменнем разумення інфармацыі на слых, якая змяшчаецца ў мана-

лагічных і дыялагічных выказваннях: тэмы, асноўнай ідэі, галоўнай і дадатковай інфармацыі кожнай сэнсавай часткі паведамлення з дастатковай паўнатай, глыбінёй і дакладнасцю. Паслятэкставыя заданні накіраваны на кантроль сфарміраванасці гэтых уменняў і навыкаў. Для студэнтаў узроўню А1 асноўная задача – разуменне інфармацыі, для А2 і В1 – разуменне галоўнай і дадатковай інфармацыі, В2 – разуменне мэтаў, матываў сацыяльных паводзін, характарыстык таго, хто гаворыць, яго адносінаў да прадмета гаворкі і суразмоўцы. Тэматыка тэкстаў актуальная для сацыяльна-бытавой і сацыяльна-культурнай сфер зносінаў. Тып тэкстаў – паведамленне, апавяданне, апісанне, а таксама тэксты змешанага тыпу з элементамі разважання. Тэксты аўтэнтычныя і адаптаваныя. Аўдыядадатак павінен адказваць сучасным метадычным патрабаванням: кожны трэк ідзе асобна і паказаны пад вызначаным нумарам, гэта значыць яго лёгка знайсці, плюсам з’яўляецца і разнастайнасць галасоў дыктараў: жаночыя, мужчынскія і дзіцячыя. Увесь змест падручніка падпарадкаваны паказу функцыянавання беларускага маўлення на фоне сацыяльнага кантэксту, што спрыяе аналізу студэнтамі падабенства і адрознення паміж беларускай і кітайскай культурамі.

Падручнік дапамагае авалодаць навыкамі разумення беларускай мовы на слых. У ім павінна змяшчацца каштоўная фактычная культуралагічная, краіназнаўчая інфармацыя. Гэта своеасаблівы даведнік, дапаможнік для разумення і запамінання фактаў беларускай культуры. Форма дыялогаў робіць гэтыя факты лёгка засваяльнымі, цікавымі, зразумелымі, блізкімі навучэнцам. Як вядома, надзвычай важны бок засваення замежнай мовы – гэта ўменне рабіць практычныя высновы з набытых ведаў, развіваць уменні, неадкладна прыкладаць іх да жыцця: у нашым выпадку гэта пераход ад атрыманых моўных ведаў да практычных маўленчых (камунікатыўных) уменняў. Аўтарскія дыялогі і тэксты ахопліваюць шырокі спектр магчымых сітуацый знаходжання ў краіне, а лексіка-граматычнае напавненне дапаможніка дазваляе навучэнцам самастойна выказаць свае маўленчыя намеры. Асаблівасць дапаможніка – яго лінгвакультурная і лінгвакраязнаўчая напавненасць. Навучальны дапаможнік змяшчае інфармацыю пра рэаліі беларускага жыцця, гісторыю, геаграфію, гарады, вядомых беларускіх дзеячаў палітыкі, спорту і культуры. Таксама прадстаўлена беларуская безэквівалентная лексіка: назвы беларускіх нацыянальных страў, тапонімы, гідронімы і г. д.

Адной з вядучых сучасных тэндэнцый выкладання замежнай мовы з’яўляецца нацыянальна арыентаваная скіраванасць навучання. Асаблівасць дадзенага падыходу заключаецца ў тым, што ён патрабуе адаптацыі сучасных метадаў і тэхналогій навучання да нацыянальных традыцый адукацыі канкрэтнай краіны і канкрэтнага кантынгента навучэнцаў. Нацыянальна арыентаваны падыход вызначае стратэгію і метады навучання, ён дазваляе вырашаць не толькі агульныя, але і прыватныя пытанні выкладання, звязаныя з распрацоўкай пэўных тэм і іх падачай той ці іншай нацыянальнай аўдыторыі. Пры падборы і арганізацыі навучальнага матэрыялу навучальнага дапаможніка па аўдыяванні для кітайскіх ВНУ неабходна ўлічваць не толькі асаблівасці кітайскай мовы ў параўнанні з беларускай, але і спецыфіку кітайскай ментальнасці, кітайскіх нацыянальных традыцый. З метадычнага пункту гледжання супастаўляльны аналіз рознасці тэмных моў адыгрывае важную ролю ў навучальным працэсе. Улік гэтага пры-

цыпу прадугледжвае фарміраванне ўменняў аналізаваць паралельныя структуры роднай (кітайскай) і беларускай мовы, прыцягненне асацыяцый з роднай і беларускай мовы, параўнанне семантычных нюансаў, пошук лексічных эквівалентаў, параўнанне культурных феноменаў і канцэптаў. Усё гэта спрашчае і адначасова матывуе вывучэнне беларускай мовы, а таксама можа прадставіць студэнтам родную кітайскую мову ў нечаканым для іх ракурсе. Гэта, безумоўна, станоўча ўплывае на фарміраванне агульнай лінгвістычнай кампетэнцыі студэнта-лінгвіста.

Адсутнасць беларускага моўнага асяроддзя, навучанне кітайскіх студэнтаў замежнай мове зусім іншай сістэмы накладвае дадатковыя «абавязацельствы» на навучальны дапаможнік. Зыходзячы з гэтага, неабходна выкарыстоўваць нароўні з беларускай кітайскую мову. Шырока вядомыя станоўчыя прыклады падобных двухмоўных дапаможнікаў. Часта шматлікія аўтарскія падручнікі па замежнай мове забяспечваюцца каментарамі на роднай мове навучэнцаў. Заданні да практыкаванняў перакладаюцца на кітайскую мову для таго, каб студэнты хутка маглі прыступіць непасрэдна да іх выканання. На кітайскай мове падаюцца прыказкі і прымаўкі, адпаведныя па сэнсе беларускім парэміям. Усё гэта, нават на зрокавым, графічным узроўні, падкрэслівае нацыянальную арыентаванасць навучальнага дапаможніка і забяспечвае міжкультурную камунікацыю. Прынцыпу нагляднасці адпавядае ілюстрацыйны матэрыял падручніка (фатаграфіі слаўтасцяў і вядомых людзей Беларусі, страў нацыянальнай кухні, арнаменту і інш.).

Акрамя аўдыяматэрыялаў, дапаможнік неабходна забяспечыць і відэададаткам. Матэрыялам для навучання аўдыяванню могуць стаць урыўкі з аўтэнтычных блокаў навін, мультфільмаў, рэкламных ролікаў, відэакліпаў. Прагляд рэкламных ролікаў – адзін з мадэрнізаваных падыходаў да навучання аўдыяванню. Рэкламныя ролікі – індустрыя, якая матывуе людзей да набыцця таго ці іншага тавару. Цікава, што пры стварэнні таго ці іншага рэкламнага роліка абавязкова ўлічваецца нацыянальны аспект. Прагляд навін не толькі павялічвае цікавасць да лінгвакраязнаўчага зместу, але і матывуе студэнтаў да самастойнага прагляду гэтага віду перадач. Эфектыўна выкарыстоўваць яшчэ адзін сучасны рэсурс для аўдыявання – музычны відэакліп. Прагляд відэакліпаў стаў моднай тэндэнцыяй у жыцці студэнта, абмеркаванне відэакліпаў – гэта цікавы і займальны працэс узаемаабмену, гаворка не толькі пра авалоданне беларускай мовай, але і лад мыслення слухачоў, разуменне іх музычных пераваг, маральных установак, успрыманне жыцця. Песня сама па сабе – унікальны матэрыял, бо ўздзейнічае на эмацыйнае ўспрыманне, мае лінгвакраязнаўчы падтэкст, здымае фанетычныя, лексічныя цяжкасці, служыць самастойным матэрыялам для чытання, а затым для выканання. Пасля прагляду відэаматэрыялу выхад у камунікацыю аказваецца больш плённым, студэнтам прапануюцца пытанні, звязаныя не толькі з сюжэтам і ўспрыманнем лексікі, але і больш шырокія, дыскусійныя.

Суправаджэнне дапаможніка аўдыё і відэазапісамі пашырае магчымасці яго выкарыстання таксама і па-за беларускім моўным асяроддзем, без выкладчыка – носбіта беларускай мовы – на ўсіх этапах навучання: ад засваення беларускіх гукаў, рытмікі і інтанацыі да асэнсаванага ўспрымання дыялагічнага і маналагічнага выказвання. Падручнік, насычаны рознымі навучальнымі матэрыяламі, студэнты могуць выкарыстоўваць і самастойна. Дапаможнік можа быць выкарыстаны як для звычайнай аўдыторнай, так і для пазааўдыторнай працы.